

Wschodniej będzie zależał od sytuacji nie tyle wewnątrz Unii, ile przede wszystkim od sytuacji w krajach wschodnioeuropejskich, możliwości ich transformacji gospodarczej, dynamizowania procesów społecznych, ale także stabilizacji systemowej.

Prezentowana książka jest wartościowym opracowaniem, porządkującym wiedzę o relacjach Unii Europejskiej i państw Europy Wschodniej. Odważnie formułuje się w niej pytania badawcze oraz udziela się przekonujących odpowiedzi. Publikacja w istotnej mierze wzbogaca wiedzę o współczesnych procesach przemian europejskich.

Andrzej Chodubski

Paweł Churski, *Czynniki rozwoju regionalnego i polityka regionalna w Polsce w okresie integracji z Unią Europejską*, Poznań 2008, ss. 527.

W procesie współczesnych przemian europejskich istotnym wyzwaniem teoretycznym oraz praktycznym jest budowa rzeczywistości regionalnej. Wyznacza się jej rolę pomostu łączącego procesy globalizacyjne. W prezentowanej książce ukazuje się istotę oraz wyzwania ujawniające się w tych procesach. Poszukuje się odpowiedzi na pytania: jakie są podstawowe cele rozwoju regionalnego i polityki regionalnej?; jakie czynniki rozwoju regionalnego w Polsce wynikają z klasycznych uwarunkowań tego procesu oraz aktualnych przemian systemu gospodarki światowej, procesu transformacji gospodarki oraz integracji z Unią Europejską?; jak zmieniają się cele, zadania oraz model polskiej polityki regionalnej?; jakie są rezultaty polityki interregionalnej prowadzonej w Polsce?; jak zmieniają się cele i zadania polityki regionalnej województwa kujawsko-pomorskiego?

Celem poznawczym pracy jest określenie istotnych, współczesnych czynników rozwoju regionalnego w Polsce, wynikających z aktualnych przemian systemu gospodarki światowej, procesu transformacji polskiej gospodarki i zmian uwarunkowań związanych z akcesją Polski do Unii Europejskiej. Podejmuje się też próbę sprawdzenia, czy współczesne czynniki rozwoju regionalnego są włączone do nowego modelu polskiej polityki regionalnej. Studium przypadku dotyczy województwa kujawsko-pomorskiego i zawiera

charakterystykę mechanizmu kształtującego charakter rozwoju regionalnego oraz ocenę efektywności działań podejmowanych w ramach polityki regionalnej w tym województwie (s. 13).

Istotę problemu poznawczego zaprezentowano w czterech rozdziałach zatytułowanych kolejno: 1. Rozwój regionalny, polityka regionalna i czynniki rozwoju regionalnego; 2. Polityka interregionalna w Polsce w okresie rozszerzenia Unii Europejskiej; 3. Stan i zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa kujawsko-pomorskiego; 4. Polityka intraregionalna w Polsce na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego. Zasadniczy wykład poprzedza „Wprowadzenie”, w którym wyodrębniono trzy kwestie: 1. Cel, zakres i układ pracy; 2. Przegląd polskiej literatury przedmiotu; 3. Materiały źródłowe i metody badawcze. Wskazuje się tu, że cechą charakterystyczną procesu rozwoju społeczno-gospodarczego jest zróżnicowanie w układzie regionalnym. Jest ono szczególnie wyraźne na obszarze nowej, powiększonej Unii Europejskiej. Wyjaśnia się, że wybór województwa kujawsko-pomorskiego wynika z trzech powodów. Po pierwsze, jest to region charakteryzujący się przeciętnym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego na tle kraju. Po drugie, należy do województw wyróżniających się w procesie wdrażania nowego modelu polskiej polityki regionalnej. Po trzecie, jest on bliski z racji pochodzenia przestrzennego Autorowi studium.

Interesująco poznawczo część studium stanowi uporządkowanie pojęć dotyczących rozwoju regionalnego. Odnosząc się do kategorii rozwoju społeczno-gospodarczego zauważa się, że pojawiła się ona po II wojnie światowej, jako przeciwieństwo niedorozwoju. Rozumie się przez nią ukierunkowane i nieodwracalne zmiany, jakim podlegają zarówno społeczeństwo, jak i gospodarka (s. 27).

Zauważa się, że współczesnej globalizacji towarzyszy wzrost zróżnicowania świata w skali regionalnej. Przejawia się to w kształtowaniu podmiotowości społeczności regionalnych, wzroście znaczenia samorządności regionalnej, przy jednoczesnym osłabieniu roli państwa oraz wzroście znaczenia uwarunkowań regionalnych dla dynamiki rozwoju gospodarczego. Podkreśla się, że regiony stanowią nie tylko główny składnik przestrzennego zróżnicowania świata, ale też instrument jego integracji: opozycja i komplemen-

tańść wymiarów, którymi są globalność i regionalność.

Zwracając uwagę na podstawowe czynniki rozwoju regionalnego wyróżnia się przede wszystkim: 1. Infrastrukturę techniczną; 2. Kapitał ludzki; 3. Czynniki miękkie, w tym kapitał społeczny i innowacyjność. Czynniki te są ze sobą wzajemnie powiązane i w dążeniu do konkurencyjnego rozwoju regionu muszą być włączone do jego strategii długookresowej.

W wykładzie wskazuje się, że polityka regionalna i jej realizacja w praktyce życia gospodarczego związana jest z występowaniem różnicowań w poziomie rozwoju regionów. Nierównomierny rozwój regionalny wynikający z uwarunkowań mechanizmu rynkowego, decyzji inwestorów oraz czynników geograficznych prowadzi do różnicowania poziomu dochodów oraz warunków życia ludzi. Wskazuje się, że zwykle wyróżnia się dwa podstawowe modele realizacji polityki regionalnej: pierwsza powinna być realizowana przez regiony upodmiotowione w sensie kompetencyjnym i finansowym. Oznacza to konieczność stworzenia takich warunków prawno-instytucjonalnych państwa, aby regiony były odpowiedzialne za kształtowanie działań prozwojowych i posiadały możliwości finansowe ich realizacji. Druga zaś, obejmuje działania państwa podejmowane wobec regionów. Zauważa się, że powołaniem polityki regionalnej jest: 1. tworzenie i umacnianie czynników lokalizacji inwestycji; 2. rozwój szeroko rozumianej infrastruktury materialnej i społecznej (w tym technologicznej i innowacyjnej); 3. powodowanie zmian w lokalizacji działalności gospodarczej, zapewniającej jej większą efektywność.

Szkielet układu instytucjonalnego polityki regionalnej w większości krajów tworzą jednostki administracji publicznej poszczególnych szczebli. Istotne znaczenie w tym układzie zajmują pozarządowe instytucje i organizacje. Szczególnym rodzajem instytucji, mogącym brać czynny udział w realizacji polityki regionalnej, są ośrodki szkolnictwa wyższego oraz placówki badawcze. Ich działalność wpływa m.in. jakoś kapitału ludzkiego, który staje się podstawowym czynnikiem rozwoju regionalnego. Kreują one również innowacyjność i sprzyjają transferom technologicznym.

W prezentacji czynników rozwoju regionalnego wskazuje się: 1. kapitał ludzki; 2. kapitał mate-

rialny; 3. kapitał finansowy; 4. kapitał społeczny; 5. innowacje techniczne i organizacyjne; 6. zewnętrzne przepływy osób, kapitału i towarów. Podkreśla się, że w tradycyjnych teoriach i modelach rozwoju regionalnego przepływy zewnętrzne uważane są za podstawowy czynnik rozwoju. W warunkach współczesnej gospodarki należy je traktować jako czynnik uzupełniający, budujący działalność egzogeniczną regionu oraz sprzyjający rozwojowi jego działalności endogenicznej. Analiza zewnętrznych przepływów osób, kapitału i towarów, jako czynnika rozwoju regionalnego, odbywa się w aspekcie migracji, inwestycji zagranicznych i handlu zagranicznego (s. 71).

Charakteryzując politykę interregionalną w Polsce przypomina się, że w początkowym okresie transformacji, po 1989 r. przyjęto liberalne założenia, że gospodarka rynkowa i jej mechanizmy rozwiążą wszystkie problemy gospodarcze, w tym zapewnią właściwą alokację zasobów. W warunkach realizacji terapii szokowej w polskiej gospodarce oraz priorytetowego traktowania celów makroekonomicznych nie było miejsca na politykę regionalną, która sprowadzono do narzędzia przeciwdziałania koncentracji przestrzennej bezrobocia (s. 87). Istotą polityki regionalnej podniesiono w połowie lat 90. Wtedy Rada Ministrów przyjęła dokumenty stanowiące podstawę tworzenia krajowej polityki regionalnej: Rozwój regionalny Polski 1990–1995 (1996) oraz Zarys strategii rozwoju regionalnego państwa (1997). Ważnym wsparciem dla podejmowanych w tym czasie działań na rzecz tworzenia podstaw nowej polskiej polityki regionalnej była regionalna reorientacja unijnych programów pomocowych koncentrujących się w pierwszym okresie na pomocy humanitarnej i współfinansowaniu działań służących budowie gospodarki rynkowej. Problematyka regionalna znalazła również swoje miejsce w oficjalnych dokumentach opracowanych w związku z postępującym procesem integracji Polski z Unią Europejską.

Realizacja wyzwań w zakresie polityki regionalnej w istotnym stopniu urzeczywistniana jest na ustaleniach reformy terytorialno-administracyjnej z 1 stycznia 1999 r. po wejściu do Unii Europejskiej Polska musiała podporządkować się zasadom polityki unijnej, a w tym priorytetom polityki regionalnej. Priorytety, kierunki oraz źródła finansowania tej polityki w pierwszych latach

członkostwa w UE zostały określone w Zintegrowanym programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego, który stał się najważniejszym instrumentem polityki regionalnej. W wykładzie prezentuje się wymienione w nim priorytety (s. 139–141). Władze organizacyjny zmieniło się znaczenie Kontraktów Wojewódzkich, czyli programów operacyjnych finansowanych wyłącznie krajowymi środkami publicznymi. Obecnie urzeczywistnia się Projekt Strategii Rozwoju Kraju 2007–2015, który przygotowało Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w ramach prac przygotowujących Polskę do perspektywy finansowej 2007–2013. W projekcie stwierdza się, że jego celem głównym jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski: poszczególnych obywateli i rodzin. Przez podniesienie poziomu życia rozumie się przede wszystkim wzrost dochodów w sferze gospodarstw domowych, poprawę zdrowotności mieszkańców, co umożliwi podnoszenie kwalifikacji obywateli, przyczyniając się do wzrostu zatrudnienia oraz wydajności pracy, skutkujące obniżeniem bezrobocia oraz zwiększeniem poziomu aktywności zawodowej. Podniesienie jakości życia definiuje się jako poprawę stanu i wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli, możliwość korzystania z funkcjonalnej i łatwo dostępnej infrastruktury społecznej i technicznej, życie w czystym, zdrowym i sprzyjającym środowisku przyrodniczym oraz aktywne uczestnictwo w społeczeństwie obywatelskim, w życiu społecznym, kulturalnym, przy zagwarantowaniu właściwych warunków do wypoczynku i lepszej harmonizacji życia rodzinnego i zawodowego (s. 183). Zgodnie ze Strategią Rozwoju Kraju 2007–2015 przewidziano jej realizację z uwzględnieniem sześciu priorytetów: I. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, a w niej: 1. Tworzenie stabilnych podstaw rozwoju makroekonomicznego, 2. Rozwój przedsiębiorstw, 3. Zwiększenie dostępu do zewnętrznego finansowania inwestycji, 4. Podniesienie poziomu technologicznego gospodarki przez wzrost nakładów na badania i rozwój oraz innowacje, 5. Rozwój społeczeństwa informacyjnego, 6. Ochrona konkurencji, 7. Eksport i współpraca z zagranicą, 8. Rozwój sektora usług, 9. Restrukturyzacja tradycyjnych sektorów przemysłowych, 10. Rybołówstwo; II. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej: A. Infrastruktura techniczna, B. Infrastruktura społecz-

na, a w niej: 1. Infrastruktura edukacji, 2. Infrastruktura ochrony zdrowia i socjalna, 3. Infrastruktura kultury, turystyki i sportu; III. Wzrost zatrudnienia i podniesienia jego jakości; IV. Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i bezpieczeństwa; V. Rozwój obszarów wiejskich; VI. Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej, a w nim: 1. Podniesienie konkurencyjności polskich regionów, 2. Wyrównanie szans rozwojowych obszarów problemowych.

Odnosząc się do rzeczywistości społeczno-gospodarczej w woj. kujawsko-pomorskim przypomina się, że zostało utworzone ono na mocy ustawy z 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa. Charakteryzuje się ono gospodarką usługowo-przemysłowo-rolniczą. Udziały poszczególnych sektorów gospodarki w liczbie pracujących ogółem i w liczbie podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON, plasują region na 6–10 miejsc w Polsce. Województwo to charakteryzuje się korzystnymi warunkami demograficznymi. Cechą charakterystyczną jest w nim relatywnie wysoki przyrost naturalny. Jest ono przestrzenią o niskim poziomie wykształcenia ludności. W 2002 r. 8,4% ludności legitymowało się wyższym wykształceniem, gdy w skali kraju 9,9%, a w Unii Europejskiej 20,0% (s. 225).

Zakres wykorzystania kapitału ludzkiego przez gospodarkę województwa jest stosunkowo niewielki. Najważniejszym problemem jest w nim spadek zatrudnienia. Wysoki spadek zatrudnienia wystąpił w rolnictwie i przemyśle. Województwo należy do grupy regionów, w których występuje ujemne saldo migracji. Sytuacja ta ulega pogłębianiu się. Należy ono też do najsłabszych pod względem aktywności firm z udziałem kapitału zagranicznego. W podziale przestrzennym obserwuje się kumulowanie się negatywnych zjawisk dla rozwoju społeczno-gospodarczego w południowo-wschodniej części województwa oraz na granicy woj. pomorskiego i wielkopolskiego.

Lata 2004–2006 były pierwszym okresem dostępu beneficjentów z woj. kujawsko-pomorskiego do środków Funduszy Strukturalnych. Podobnie jak w całym kraju 2004 r. stanowił okres przejściowy, w którym rozpoczęto realizację Zintegrowanego Programu Rozwoju Regionalnego 2004–2006 (s. 359).

Zwracając uwagę na realizację tego programu wskazuje się, że m.in. w sferze innowacji technologicznych i organizacyjnych działalność skoncentrowano na: 1. rozwoju zaplecza laboratoryjnego w szkołach wyższych; 2. wdrażaniu wysokospecjalistycznych procedur diagnostyczno-zabiegowych w największych szpitalach województwa; 3. realizacji I etapu projektu Telemedycyna w regionie kujawsko-pomorskim; 4. uruchomienie Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej; 5. wdrażaniu technologii informatycznych do działalności administracji (s. 422).

W refleksji ogólnej prezentując zagadnienia rozwoju regionalnego, zauważa się, że jego istotą jest wzrost regionalnej produktywności i konkurencyjności. Rozwój ten rozpatruje się zarówno w aspekcie zmian ilościowych, jak np. wzrost dochodu i wartości produkcji dodanej wytworzonej w regionie, wzrost zatrudnienia, jak również w aspekcie zmian jakościowych dotyczących sfery społeczno-gospodarczej, które można rozumieć, m.in. jako poprawę środowiska, poprawę stanu zdrowia ludności, poprawę poziomu dobrobytu, większą przedsiębiorczość, kreatywność i aktywność społeczną.

Zauważa się, że konieczność programowania i realizacji polityki regionalnej wynika z ułomności rynków regionalnych, które w wielu przypadkach nie są w stanie zapewnić osiągnięcia celów rozwoju bez interwencji władz publicznych, co prowadzi do zbyt dużych zróżnicowań przestrzennych. O ile cel polityki regionalnej nie budzi większych kontrowersji, to sposób jego realizacji, odnoszący się do koncentracji przestrzennej podejmowanych działań, jest przedmiotem bardzo ożywionej dyskusji. W ujęciu tradycyjnym polityka regionalna powinna ograniczać skale regionalnych zróżnicowań rozwoju społeczno-gospodarczego wynikającą z uwarunkowań mechanizmu rynkowego, decyzji inwestorów oraz czynników geograficznych. Oznacza to koncentrację działań na obszarach słabiej rozwiniętych, które bardzo często określa się mianem obszarów problemowych polityki regionalnej.

Integralną część studium poznawczego stanowi literatura przedmiotu oraz załączniki. W literaturze przedmiotu zwraca uwagę uprofilowanie na zagadnienia społeczno-ekonomiczne. W załącznikach zamieszczono wskaźniki rozwoju regionalnego w Polsce oraz woj. kujawsko-pomorskim. Są one zarówno materiałem egzemplifikacyjnym,

jak i służącym pogłębionym analizom rzeczywistości regionalnej.

Prezentowana książka jest interesującym studium analitycznym, ukazującym rozwój regionalny i politykę regionalną z punktu widzenia rzeczywistości i wyzwań społeczno-gospodarczych. Jest istotnym dopełnieniem wiedzy z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, a w tym z zakresu politologii o regionalizmie i współczesnej polityce regionalnej. Zasluguje na uwagę analityków współczesnych przemian europejskich, a w tym znawców zagadnień regionalnych.

Andrzej Chodubski

Transformacja społeczeństwa i władzy w postradzieckiej Azji Centralnej. Studia i rozprawy, pod red. Tadeusza Bodio, Wojciecha Jakubowskiego, Andrzeja Wierzbickiego, Pułtusk 2008, ss. 302.

Współczesne procesy unifikacji i jednoczesnej dywersyfikacji życia kulturowo-cywilizacyjnego z dużą siłą zaznaczają się w krajach Azji Centralnej. Od lat 90. obserwuje się w tym regionie świata (Kazachstan, Uzbekistan, Kirgistan, Tadżykistan i Turkmenia) zderzenie się silnej tradycji życia społeczno-politycznego z tzw. modernizacją rzeczywistości instytucjonalnej, generowaną głównie przez ład międzynarodowy. Przemiany polityczne są tam trudne ze względu na ujawniające się sprzeczności interesów etnicznych (w rzeczywistości polietnicznej), religijnych (zwłaszcza na siłę oddziaływania islamu na stosunki społeczne i tożsamość etniczną), trybalizm (więzi grupowe, generowane przez rodzinę, plemię, klan, kształtowane w długim procesie dziejowym).

Prezentowana książka poświęcona jest ukazaniu procesu współczesnych przemian ustrojowo-politycznych, dokonujących się w tym regionie świata. Istotę problemu przedstawia się w formie 12 referatów, które ujęto w dwie grupy: 1. Problemy tożsamości, społeczeństwa obywatelskie i transformacji; 2. Kwestie nieformalne a system władzy. W części pierwszej zamieszczono opracowania: 1. Aleksandry Zamarajewej i Piotra Załęskiego, *Tożsamość kulturowa Azji Centralnej*; 2. Andrzeja Wierzbickiego, *Formowanie struktury etnicznej Azji Centralnej w warunkach niepodległości*; 3. Kabdulsamisch K. Ajtchożyno,